

O ÎNCERCARE DE COLABORARE POLITICĂ ROMÂNNO-SÎRBA ÎN 1891

Secolul al XIX-lea este perioada trezirii tuturor popoarelor oprite la conștiința națională, la dorința justificată de a-și crea o organizație statală proprie și independentă. Dintre aceste popoare fac parte și cele din sud-estul Europei care pentru constituirea lor în state naționale unitare și independente au dus o luptă susținută în tot decursul secolului al XIX-lea și în primul pătrar al secolului al XX-lea.

În a doua jumătate a secolului al XIX-lea din punct de vedere politic Peninsula Balcanică era sub dominația Austro-Ungariei și Turciei. Dar pe teritoriul balcanic se încrucișau și interesele altor mari puteri, în primul rând Rusia, în marele diferend diplomatic și politic care a primit în istorie numele de „chestiunea orientală”¹. În această situație, popoarele balcanice căutau să-și asigure sprijinul și colaborarea reciprocă, avantajate fiind și de faptul că ele aveau obiective comune ca: lupta contra dominației otomane și habsburgice; aplicarea dreptului la autodeterminare a fiecărei națiuni (dreptul la o existență de stat independentă); constituirea statelor naționale unitare; coordonarea liniei politice comune față de poziția marilor puteri în sud-estul Europei și îndeosebi pentru a neutraliza acțiunile Turciei și Austro-Ungariei.

După Congresul de la Berlin din 1878, infiltrarea economică și politică a Austro-Ungariei în Peninsula Balcanică se face simțită. Acestei infiltrări nu-i scapă Bosnia și Herțegovina, ce sînt acum sub administrația monarhiei dualiste, Bulgaria, Muntenegru, dar mai ales Serbia², care, expusă presiunii austro-ungare, era în mod necesar obligată să caute un suport de rezistență în colaborarea balcanică. Perioada de supremație austro-ungară în Serbia după 1878, înfringerea gravă în 1885, participarea pasivă la criza orientală (1897), scăderea prestigiului ei în mișcarea iugoslavă, crizele politice interioare și loviturile de stat — toate cereau o activizare a politicii naționale. Dar aceasta nu era posibilă decît cu sprijinul altor popoare balcanice pentru a rezista monarhiei dualiste. De aceea în programul tuturor partidelor politice din anii '80 se află ideea alianței balcanice. O găsim la șeful Partidului radical, Nikola

¹ D. Djordjević, *La Société „L'Alliance des Peuples des Balkans” en Serbie en 1890—1891. Contribution à l'histoire des Alliances Balkaniques*, în *Balkan Studies*, 4 (1963), nr. 1, p. 137.

² N. Ciachir, *România în sud-estul Europei*, București, 1968, p. 192—195.

Pašić, ca și la o serie de alți politicieni sirbi: Milovan Dj. Milovanović, Milan Piročanac, Vladimir Karić și Stojan Novaković³.

În primăvara anului 1891 ideea alianței popoarelor balcanice a fost îmbrățișată și de studențimea sîrbă și română. Societatea *Obilić* a studenților sirbi din Belgrad trimite studenților români o scrisoare prin care-i anunță că, în prima zi de Paști a anului în curs, studenții sirbi vor veni pe pămîntul României pentru „afirmarea solidarității naționale a celor două state amice”⁴. La această scrisoare, studenții celor două universități românești, din Iași și București, constituiți din anul 1880 în *Asociația generală a studenților din România*⁵, răspund printr-o moțiune prezentată adunării lor din 9/21 aprilie 1891 de studentul Simion Mehedinți. În ea se arată că studenții sirbi sînt așteptați „pentru afirmarea solidarității celor două generații tinere pentru cultura lor națională”⁶, întîlnirea fixîndu-se să aibă loc la Turnu Severin⁷.

Ziarul „Odjek” (Răsunetul) din Belgrad, publicînd moțiunea studenților români, spera că întîlnirea de la Turnu Severin va stringe și mai mult legăturile de prietenie dintre viitorii conducători ai celor două țări. Ziarul remarca chiar interesele comune ale Serbiei și României din această perioadă, afirmînd că mai ales starea românilor și a sîrbilor din Austro-Ungaria este de natură a întări pentru totdeauna solidaritatea dintre cele două popoare⁸. În acest sens, după unanimele manifestații de simpatie la întîlnirea studenților sirbi și români de la Turnu Severin (20—30 aprilie st. v. 1891), s-a elaborat o scurtă moțiune în care se insistă asupra îndatoririi reciproce a românilor și sîrbilor din regate de a da ajutor material și moral fraților din Austro-Ungaria în lupta lor pentru libertate națională⁹. Moțiunea exprimă și dorința ca între popoarele slave și românii din Austro-Ungaria să se stabilească o înțelegere care să ducă la o acțiune comună¹⁰.

La întrunirea de la Turnu Severin s-a discutat îndeosebi, sub ce formă să se realizeze înțelegerea româno-sîrbă, ca și cea balcanică. Multe propuneri în acest sens a făcut viitorul geograf Simion Mehedinți ca și unele din cadrele didactice care se aflau în fruntea celor două delegații de studenți. Astfel, profesorul universitar din Belgrad Al. Antonović arăta în discursul său că românii și sîrbii sînt inițiatorii unirii popoarelor mici, solicitînd și de la alte popoare acest lucru și afirmînd că solidaritatea și frăția româno-sîrbă este un fapt împlinit¹¹. Profesorul ieșean I. Tanoviceanu,

³ D. Djordjević, *op. cit.*, p. 140—147; idem, *Révolutions nationales des Peuples Balkaniques 1804—1914*, Belgrad, 1965, p. 177—178; idem, *Les Yugoslaves au XIXe et au XXe s.*, în *Actes du premier Congrès international des Études Balkaniques et sud-est Européennes*, vol. III, Sofia, 1969, p. 117—130; L. S. Stavrianos, *Balkan Federation*, Connecticut, 1964, p. 133—163.

⁴ *Gazeta Transilvaniei*, nr. 82 din 11/23 aprilie 1891, p. 3.

⁵ *Tribuna*, nr. 224 din 8/20 octombrie 1891, p. 895; C. N. Velichi, *Dezvoltarea Universității din București de la înființarea ei și pînă la primul război mondial (1864—1918)*, în *Studii*, 17 (1964), nr. 6, p. 1280—1281.

⁶ *Gazeta Transilvaniei*, nr. 82 din 11/23 aprilie 1891, p. 3.

⁷ *Ibidem*, nr. 85 din 14/26 aprilie 1891, p. 2.

⁸ *Ibidem*, nr. 91 din 21 aprilie/3 mai 1891, p. 2.

⁹ De altfel *Asociația generală a studenților din România* va edita în acest an la București un memoriu destinat opiniei publice europene cu titlul: *Memoriul studenților universitari români privitor la situațiunea românilor din Transilvania și Ungaria*.

¹⁰ *Gazeta Transilvaniei*, nr. 92 din 25 aprilie/7 mai 1891, p. 2.

¹¹ *Tribuna*, nr. 95 din 27 aprilie/9 mai 1891, p. 378.

care alături de istoricul V. A. Urechea se afla în fruntea delegației de studenți români¹², afirmă în legătură cu alianța balcanică: „Un lucru ne poate scăpa de răul, care ne bîntuie, unirea noastră a tuturor în lupta contra celor mari, oricare ar fi dinșii. Pericolul acum nu vine din partea turcilor, acum el pornește de la popoarele zise civilizate, ba chiar frați ai noștri. Luptăm și vom ajunge la formarea confederației, luptăm și vom avea respectul în areopagul european, căci altminterlea vom ajunge a fi tratați ca niște paria”¹³.

Declarația finală a studenților români și sîrbi întruniți la Turnu Severin, chiar dacă nu precizează acțiunile lor concrete, conține totuși intențiile acestora de a începe lupta „contra prejudecăților sădite în inima unor neamuri”, pentru a realiza adevărata înfrățire a popoarelor, bazată pe interesele lor social-economice și credința că „numai confederația balcanică va face să ajungem la realizarea acestui ideal”¹⁴. Atare acțiune nu rămîne fără ecou în sinul românilor și sîrbilor ca și la alte popoare din Balcani. Ea va fi salutată de studenții sîrbi care studiau la Budapesta, de Joanović — președintele Societății pentru „Confederația Balcanică” din Belgrad¹⁵ și de studenții români din Viena, Graz și Budapesta¹⁶. Comentînd pe marginea întîlnirii studenților români și sîrbi de la Turnu Severin, George Bogdan-Duică într-o corespondență trimisă din București ziarului „Tribuna” la Sibiu arăta: „Ideea confederației balcanice n-a fost singura înscrisă în programul tineretului român și sîrb; și, drept vorbind, această idee atît de norocită [fericită], scutul acesta împotriva lăcomiei marilor împărății, va fi mai greu de realizat, decît ar dori să fie toți oamenii cu dragoste de independența statelor balcanice și de scuturarea oricărei influențe străine. Peninsula Balcanică se află într-un proces de alcătuirii nou întemeiate pe granițele naționale, ce în veacul acesta toate națiile nisuesc [năzuiesc] a și le trage... și aceste fapte sînt dovadă, că poate multă vreme încă confederația balcanică va rămîne o idee. Și a fost bine ca ea să fie dată entuziasmului tineresc, pentru ca el să o poarte mai cu înlesnire în curențele populare. Înfrățirea în vederea acestei idei trebuia să-și caute sprijin în forța națiilor și aceasta s-a aflat, că nu este numai a țărilor oficiale sîrbă și română, ci a națiilor, a sîrbilor și românilor de pretutindena; o idee, pe care o găsim de altfel chiar și la patrioții unguri de la 1848—49, care asemenea vorbeau de o confederație carpato-balcanică. Și așa trebuia să se vorbească și de asupritul popor român și sîrb din Ungaria și Ardeal”¹⁷.

O interesantă propunere legată de întrunirea de la Turnu Severin se face și în paginile ziarului românesc de limbă franceză „Bucarest”. Autorul articolului *Les Etudiants* este de părere că la aceste întruniri care au fost organizate pentru prima dată în Balcani de România, să participe și studenții maghiari, care întorși acasă ar pleda pentru rezolvarea problemei naționale din Transilvania¹⁸, precum și din restul monarhiei dualiste.

În această atmosferă de apropiere s-a încercat în Serbia în anii 1890—1891 fondarea Societății *Alianța popoarelor din Balcani*, care în comun cu o societate ana-

¹² *Gazeta Transilvaniei*, nr. 93 din 26 aprilie/8 mai 1891, p. 2.

¹³ *Tribuna*, nr. 95 din 27 aprilie/9 mai 1891, p. 378.

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ Probabil un comitet local al Societății *Alianța popoarelor din Balcani*.

¹⁶ *Tribuna*, nr. 95 din 27 aprilie/9 mai 1891, p. 378.

¹⁷ *Ibidem*, nr. 104 din 8/20 mai 1891, p. 413.

¹⁸ *Bucarest*, nr. 480 din 10/22 septembrie 1891, p. 1.

logă din Atena ar fi pus bazele unei activități ce de pe terenul cultural ar fi trecut la cel politic. Societatea ateniană, intitulată *Confederația orientală*, fusese fondată în anul 1884 de generalul grec D. N. Botzaris în scopul alianței popoarelor balcanice pentru a-și păstra independența. Ea era în raport cu suveranul Muntenegrului prințul Nicolae, cu Partidul liberal din România, condus de I. C. Brătianu și cu Zaharia Stojanov președintele Adunării naționale din Bulgaria. Societatea a intrat în legătură și cu Jovan Ristić, care a promis să fondeze o societate analogă la prima ocazie favorabilă¹⁹. Dar ajuns regent al Serbiei, după cum remarcă ziarul vienez „Neue Freie Presse”, Ristić a renunțat la acțiunile sale anterioare²⁰.

Promotorul creării unei societăți analoge în Serbia, care să cuprindă o alianță a tuturor popoarelor din Balcani pentru a rezista presiunii marilor puteri, este acum deputatul radical Dimitrije Katić — președintele Adunării naționale sîrbești. În acest scop a programat pentru data de 19/31 mai 1891 un mare miting la Jagodina unde să pună bazele acestei societăți²¹. În scrisoarea sa de convocare adresată confrăților din Partidul radical, Katić arăta că „secoli întregi de-a rîndul popoarele balcanice jertfesc singele lor, dar totdeauna numai pentru fericirea străină” și că încercările făcute pînă acum și nereușite nu pot să descurajeze o lucrare bine organizată spre realizarea ideii alianței balcanice²².

Dar Nikola Pašić, devenit acum prim-ministru, deci om de stat responsabil, s-a opus acțiunii lui Katić, trimițîndu-l pe ministrul său de externe la Svilajnac (unde se găsea Katić), pentru a contramanda de teama complicațiilor externe mitingul de la Jagodina²³. Astfel că mitingul din 19/31 mai 1891 n-a mai avut loc, după știrile presei românești el fiind amînat²⁴.

Totuși, Katić, încurajat de o parte a presei sîrbe²⁵, ca și de acțiunile studenților români și sirbi și de vizita la Belgrad în mai 1891²⁶ a fostului prim-ministru al Greciei, Tricupis — un adept al „înfrățirii tuturor națiunilor balcanice”²⁷ —, n-a renunțat la realizarea planului său.

Prezent la banchetele și recepțiile ce s-au dat de frunțașii politici sîrbi în onoarea expremierului grec Tricupis cu ocazia vizitei sale în Serbia²⁸, unde s-au ținut nume-

¹⁹ D. Djordjević, *La Société...*, p. 147—148; L. S. Stavrianos, *op. cit.*, p. 150.

²⁰ Cf. *Gazeta Transilvaniei*, nr. 127 din 7/19 iunie 1891, p. 2.

²¹ D. Djordjević, *La Société...*, p. 149; *Bucarest*, nr. 397 din 24 mai/5 iunie 1891, p. 1.

²² D. Djordjević, *La Société...*, p. 149; *Tribuna*, nr. 118 din 25 mai/6 iunie 1891, p. 469.

²³ D. Djordjević, *La Société...*, p. 149—151; *Tribuna*, nr. 117 din 24 mai/5 iunie 1891, p. 465.

²⁴ *Bucarest*, nr. 397 din 24 mai/5 iunie 1891, p. 1; *Tribuna*, nr. 118 din 25 mai/6 iunie 1891, p. 469.

²⁵ D. Djordjević, *La Société...*, p. 151.

²⁶ *Ibidem*, p. 146.

²⁷ *Tribuna*, nr. 130 din 9/21 iunie 1891, p. 517.

²⁸ Ca și în cazul mitingului de la Jagodina, se pare că guvernul sîrbesc a căutat să evite un conflict extern cu ocazia vizitei expremierului grec la Belgrad, combătînd afirmațiile că Tricupis ar fi făcut voiajul său politic pentru ideea formării alianței balcanice, care n-ar fi la ordinea zilei. Dovedind bună chibzuială și corectitudine în problema alianței balcanice, cum remarcă ziarul „Politische Correspondenz” guvernul sîrbesc nu poate nega „că între popoarele balcanice există interese comune, iar cultivarea leală a acestei solidarități nu poate veni în conflict cu interesele păcii europene” (cf. *Tribuna*, 1891, nr. 136 și 138).

roase discursuri pentru solidaritatea tuturor popoarelor balcanice²⁹. Katić a publicat o serie de articole în ziarul „Dnevni List“ (Foaia zilnică), în care pledează cu toată căldura pentru realizarea acestei idei³⁰. El fondează și înregistrează Societatea *Alianța popoarelor din Balcani*, trimițând statutele ei prietenilor săi, recomandându-le să creeze comitete locale³¹ și informând totodată *Confederația orientală* din Atena despre acțiunile sale³².

Conform statutului elaborat de Katić, se prevedea în articolul prim că numita „Societate de alianță a popoarelor din Balcani“ cuprinde pe sîrbi, greci, români, bulgari și albanezi. Scopul ei era de a acționa prin toate mijloacele admise de lege, nu numai pentru a preveni și înlătura conflictele și ostilitățile între popoarele amintite, ci și pentru a realiza alianța acestor popoare bazîndu-se pe egalitatea lor națională, religioasă și politică (art. 2). Societatea urmă să dezvolte atare idei prin mitinguri, reuniuni, conferințe publice și cărți „răspîndind dragostea, fraternitatea și înțelegerea“ între popoarele amintite și îndepărtînd tot ceea ce ar submina alianța și ar semăna discordie între ele (art. 3). Membrii societății erau repartizați în „membri binefăcători“ (oameni de stat, savanți și scriitori), care ar propaga ideile expuse în program; în membri fondatori și membri ordinari, după cuantumul aportului material oferit societății (art. 5—10). Schema de organizare cuprindea comitete locale și Comitetul Central. Pînă la convocarea adunării generale fixată la data de 20 iulie 1891, Comitetul de la Svilajnac exercita funcția de Comitet Central (art. 17). Adunarea generală trebuia să decidă intrarea în legături și în colaborare cu societăți analoge, existente în țările balcanice (art. 18), dată fiind bineînțeles colaborarea cu societatea din Atena³³.

Mitingul proiectat pentru 20 iulie 1891 n-a mai avut nici el loc. Mișcarea părea că se va stinge. Dar acțiunea n-a rămas fără ecou, pentru că planul lui Katić este reluat tot la Svilajnac, unde comitetul local gira funcția de Comitet Central al Societății *Alianța Popoarelor din Balcani*³⁴.

Comitetul de la Svilajnac își începe activitatea de sine stătătoare prin publicarea unui apel în care se arată că: „Pentru toate popoarele balcanice a sosit un moment politic serios. Pe toate le amenință pericolul atît pe terenul politic, cît și economic. Și pentru ce? — Pentru că jur împrejur sîntem înconjurați de puteri mari, pe cînd dintre noi chiar și cel mai puternic stat abia numără 6 milioane de suflete. Asemeni puteri mici la nici un caz nu pot dezvolta o forță, cu care să poată rezista față cu marile puteri. Ne bat de toate părțile, cînd în privința politică, cînd în cea economică. Fiecare dintre noi se nisuesce [străduiește] a se apăra numai cu puterea proprie; dar în zadar. Popoarele balcanice însă sînt stăpîne peste soarta lor; ele au încă timp de a se mîntui, dar acest timp nu li este iertat să-l neglijeze. Este în joc

²⁹ *Tribuna*, nr. 128 din 7/19 iunie 1891, p. 509.

³⁰ *Gazeta Transilvaniei*, nr. 139 din 22 iunie/4 iulie 1891, p. 2.

³¹ Probabil sub influența acțiunii lui Katić, studențimea sîrbă din Belgrad s-a organizat într-o societate intitulată *Proteča* (Înaintemergătorul) cu scopul de „a mijloci cunoașterea reciprocă a popoarelor balcanice și apropierea între sine a tinerimei din Balcani, ca astfel să se pună bazele unei lucrări comune pe tărîmul cultural și politic, toate în vederea unei *confederațiuni între popoarele balcanice*“ (cf. *Gazeta Transilvaniei*, 1891, nr. 153 și 156).

³² D. Djordjević, *La Société...*, p. 151—152.

³³ *Ibidem*, p. 152.

³⁴ *Ibidem*, p. 151—152.

existența lor politică și economică. Numai unirea puterilor poate să mîntuiască popoarele balcanice de sigura perire”³⁵.

La 14 septembrie 1891 Comitetul Central din Svilajnac publică statutul schimbat, completat și amplificat al noii societăți³⁶, elaborat de Atanasije Vučković³⁷ — directorul gimnaziului din localitate. În el se subliniază „salvagardarea independenței politice a fiecărui popor din Balcani prin forțe unite” (art. 2) și se adaugă că „se va veghea mutual la interesele economice și salvagardarea independenței economice”. Pentru mai multă siguranță s-a lansat un apel la *Liga internațională pentru pace* pentru ca „chestiunea alianței popoarelor din Balcani să fie deopotrivă și corect înțeleasă de toți membrii Parlamentelor din Europa” (art. 3)³⁸.

Față de statutul elaborat de Katić, noul statut al Societății de la Svilajnac „ar avea să cuprindă într-o unitate politică pe Serbia, România, Grecia, Bulgaria, Albania și pe Turcia, în scopul de a cultiva între popoarele acestor state concordia și amicitia”³⁹. Societatea urma să editeze un ziar propriu și să aibă membri fondatori, ordinari și onorari în toate părțile Peninsulei Balcanice⁴⁰. Dar spre deosebire de acțiunea lui Katić care se orienta spre Balcani, gruparea de la Svilajnac lărgeste cadrul acțiunii, căutînd să antreneze pentru alianță și popoarele din monarhia austro-ungară. Cu data de 12 iulie 1891 este expediată din Svilajnac o scrisoare cu antet în limba sîrbă adresată omului politic din Banat, președintele Partidului Național Român din Transilvania — Vincențiu Babeș (fig. 1—2)⁴¹. Scrisoarea de la Svilajnac⁴² (pe care o dăm anexat în traducere românească) pleacă de la faptul cunoscut că în Peninsula Balcanică și în Austro-Ungaria trăiesc o serie de popoare mici care datorită certurilor dintre ele nu se pot apăra în fața presiunilor marilor puteri. „Dar de atare boală periculoasă, care neconținut innăbușe aceste popoare — se arată în scrisoare — ele nu se vor putea salva altfel decît prin propagarea și înfăptuirea în cea mai mare măsură în rîndurile lor a: *egalității politice, naționale și religioase*”.

În speranța că o asemenea societate ca *Uniunea popoarelor balcanice* din Svilajnac va lua ființă și în Austro-Ungaria, scrisoarea condiționează realizarea ei de respectarea egalei îndreptățiri politice, naționale și religioase a tuturor popoarelor asociate. Ea propune „ceea ce este mai important, ca în însăși Pesta să se înființeze o asociație cu acest țel, în care să intre ca membri, patrioți dintre: români, maghiari.

³⁵ *Gazeta Transilvaniei*, nr. 168 din 30 iulie/11 august 1891, p. 2; *Tribuna*, nr. 172 din 2/14 august 1891, p. 685.

³⁶ D. Djordjević, *La Société...*, p. 153.

³⁷ *Gazeta Transilvaniei*, nr. 179 din 14/26 august 1891, p. 1.

³⁸ D. Djordjević, *La Société...*, p. 153.

³⁹ *Gazeta Transilvaniei*, nr. 179 din 14/26 august 1891, p. 1. Dintre țările amintite de „*Gazeta Transilvaniei*”, Albania nu constituia încă un stat independent, el se va declara abia în anul 1912. Relatarea ziarului brașovean amintește și de Turcia, spre deosebire de antetul scrisorii-apel de la Svilajnac și de legenda sigiliului societății în care nu se specifică și poporul turc.

⁴⁰ *Gazeta Transilvaniei*, nr. 179 din 14/26 august 1891, p. 1.

⁴¹ Arhiva lui Vincențiu Babeș (în posesia prof. univ. Mihail Dan, Cluj); supra, p. 355—364.

⁴² Cu ocazia primului Congres internațional de studii balcanice și sud-est europene ce a avut loc la Sofia între 26 august — 1 septembrie 1966, prof. univ. Mihail Dan în intervenția sa pe marginea raportului lui Dimitrije Djordjević, *Les Yugoslaves au XIXe et au XXe s.*, face o primă prezentare a acestui document (cf. *Actes du premier Congrès international des Etudes Balkaniques et sud-est Européennes*, vol. III, Sofia, 1969, p. 201—202.

sîrbi, croați și slovaci“. O astfel de societate centrală la Pesta — arată scrisoarea — ar putea edita un organ de presă în limbile tuturor popoarelor din Ungaria, ceea ce ar influența crearea unei societăți asemănătoare și la Viena.

Pentru toate acestea, scrisoarea de la Svilajnac îi cerea lui Vincențiu Babeș să ia asupra sa în chip privat organizarea unei astfel de societăți, trimițîndu-i în acest scop și un exemplar din „proiectul de statut al societății pentru apropierea și cunoașterea reciprocă a popoarelor balcanice“⁴³. Scrisoarea purtînd semnătura președintelui societății *Uniunea popoarelor balcanice*, Atanasije Vučković, a membrilor Dragoljub C. Ilić, Alexe Milčić, Milutin Stojčević, Pera Pavlović ș.a., ca și sigiliul acesteia, solicită în încheiere un răspuns din partea lui Vincențiu Babeș. Cunoscut în cercurile sîrbești ca un luptător pentru drepturile naționalităților din monarhia austro-ungară, ca și pentru influența sa politică — cum remarcă scrisoarea-apel de la Svilajnac —, nu ne surprinde încercarea de colaborare cu Vincențiu Babeș (1821—1907), personalitate politică proeminentă a românilor transilvăneni, a cărui concepție se răzima pe activismul politic. El se face remarcat încă la 1861 în Dieta de la Pesta, prin lupta sa în favoarea autonomiei Transilvaniei. În anii următori pactului dualist, ridică glasul cu îndrăzneală împotriva compromisului (în coloanele ziarului „Albina“ înființat de Babeș în 1866, în Parlament și cu alte ocazii), socotit cu deplină dreptate un instrument politic de asuprire națională și socială. Babeș revendica pentru românii din monarhie ca și pentru celelalte naționalități asuprite egalitatea totală în drepturi și excluderea oricărei discriminări.

Nu se știe ce a răspuns Vincențiu Babeș la scrisoarea-apel de la Svilajnac; dar știm dintr-o scrisoare a lui adresată din Budapesta la 3/15 ianuarie 1891 lui George Pop de Băsești că în ședințele Comitetului Central al Partidului Național Român din Transilvania (9—10 ianuarie 1891), s-a luat o hotărîre importantă cu privire la inițierea unor lupte comune cu celelalte naționalități din monarhie împotriva oprimării naționale. „Fără concluse — remarcă Babeș în scrisoarea sa către George Pop de Băsești — dar din dorința comună am fost eu însărcinat, să mă pun în contingere cu corifeii celorlalte naționalități, în scopul d'a inaugura o luptă comună“⁴⁴. Dar se pare că n-a acționat în această direcție, deoarece cariera politică a lui Vincențiu Babeș încetează la sfîrșitul anului 1891. Probabil că Babeș n-a acționat nici în sensul propunerilor de la Svilajnac.

Cu toată simpatia manifestată de presa românească din Transilvania față de ideea alianței balcanice⁴⁵, încercarea de colaborare a sîrbilor din regat cu românii transilvăneni din anul 1891 n-a reușit. Dar rămîne incontestabil faptul că prin asemenea încercare, acțiunea lui Katić s-a continuat și în afara Peninsulei Balcanice, lărgindu-se planul acțiunii către Europa centrală, incluzînd și pe patrioții unguri care erau pentru egala îndreptățire a tuturor popoarelor din Ungaria. Probabil că unul din aceștia va fi fost Moesáry Lajos (1826—1916), fruntașul aripii de stînga a burgheziei maghiare, care s-a apropiat de înțelegerea revendicărilor națiunilor asuprite, de-

⁴³ Pînă în prezent acest proiect nu a putut fi găsit.

⁴⁴ Biblioteca Universitară Cluj. Colecția Fr. Hossu-Longin. Corespondența Gh. Pop de Băsești, vol. I, p. 12—13.

⁴⁵ *Gazeta Transilvaniei*, nr. 95 din 28 aprilie/10 mai 1891, p. 1; *Tribuna*, 1891, nr. 104, 189 și 205.

mascind, în calitate de deputat în parlament, politica nejustă a claselor conducătoare maghiare față de naționalități⁴⁶.

Colaborarea româno-sirbă s-a conturat însă cu mai mare reușită în cadrul monarhiei austro-ungare. Interesele comune, aceleași scopuri, făceau colaborarea naționalităților din cadrul monarhiei un fapt explicabil. La început neorganizată, se va profita de toate ocaziile pentru realizarea unei colaborări organizate și pentru a o pune pe picioarele unui organism politic comun. Această colaborare politică pentru care au militat românii, sirbii și slovaci începută încă în deceniul șase al secolului al XIX-lea, a culminat cu Congresul naționalităților din 10 august 1895, ce a însemnat un reviriment în viața popoarelor asuprite din Austro-Ungaria⁴⁷.

Societatea de la Svilajnac își continua activitatea începută, străduindu-se să organizeze și o adunare generală sau un congres cu participarea delegațiilor popoarelor balcanice pentru alegerea unui Comitet comun⁴⁸. Prima adunare de acest fel a Societății este anunțată însă contradictoriu, la 23 august 1891 („Le Memorial Diplomatique”) ⁴⁹, la 31 august 1891 („Gazeta Transilvaniei”) ⁵⁰ și la 4 septembrie 1891 („Tribuna”) ⁵¹ probabil stil nou, tot la Jagodina. Cert este că — după informațiile ziarelor românești — comitetele locale sirbești ⁵² pentru propaganda alianței popoarelor balcanice au ținut la sfârșitul lunii septembrie — începutul lunii octombrie 1891 la Jagodina o adunare care a votat statutele Societății, proclamând ca scop al ei „nisiunța [străduința] de a convinge pe toate popoarele balcanice, că interesul lor comun pretinde înființarea confederației” și ca principii fundamentale: păstrarea neatințării tuturor statelor aliate; promovarea comună a intereselor economice și egalitatea națională și confesională ⁵³. Noul Comitet Central care și-a început activitatea se pare la Belgrad (prin mijloace legale, morale și culturale, cum declara) ⁵⁴, avea în frunte pe deputatul Djoka Angelković, un prieten intim al lui Katić ⁵⁵.

Tentativa de creare a unei societăți care să cuprindă alianța popoarelor din Balcani în anii 1890—1891 a întâlnit o susținere notabilă și simpatiile opiniei publice sirbești ale epocii. Aceasta era expresia mediilor politice și intelectuale ale societății sirbe care tindeau tot mai mult la afirmarea independenței politice și economice ⁵⁶. A întâlnit și simpatiile opiniei publice din restul țărilor balcanice; dar pînă la participarea concretă a tuturor popoarelor din Balcani se pare că nu s-a ajuns. În România spre exemplu, în afară de tineretul studentesc, alte medii politice nu

⁴⁶ A se vedea A. Bunea, *Aspecte din lupta politică a burgheziei române din Transilvania în anii 1887—1891*. Mocsáry Lajos, în *Studia*, IV (1960), fasc. 1, p. 135—156.

⁴⁷ Șt. Pascu, *Relations roumano-slovaques dans la dernière décennie du XIXe siècle*, în *RevRHist*, VII (1968), nr. 3, p. 385—396; idem, *Marea Adunare Națională de la Alba Iulia încununarea ideii, a tendințelor și a luptelor de unitate a poporului român*, Cluj, 1968, p. 199—208.

⁴⁸ *Tribuna*, nr. 180 din 14/26 august 1891, p. 717.

⁴⁹ Cf. *Gazeta Transilvaniei*, nr. 172 din 3/15 august 1891, p. 2.

⁵⁰ *Ibidem*, nr. 179 din 14/26 august 1891, p. 1.

⁵¹ *Tribuna*, nr. 180 din 14/26 august 1891, p. 717.

⁵² Existau asemenea comitete sau secțiuni la Niș, Gornji-Milanovac etc. (cf. *Gazeta Transilvaniei*, nr. 179 din 14/26 august 1891, p. 1).

⁵³ *Gazeta Transilvaniei*, nr. 223 din 8/20 octombrie 1891, p. 1.

⁵⁴ *Ibidem*, nr. 227 din 12/24 octombrie 1891, p. 1—2.

⁵⁵ *Tribuna*, nr. 218 din 1/13 octombrie 1891, p. 871.

⁵⁶ D. Djordjević, *La Société...*, p. 153.

au luat parte considerabilă la agitațiile pentru scopurile și idealurile alianței balcanice⁵⁷. Într-un interviu acordat ziarului grec din Atena „Akropolis”, Constantin Boerescu, președintele Senatului român, arăta că el nu privește cu dușmănie alianța balcanică, „dar o ține de prea timpuriu”⁵⁸. Aceeași atitudine manifesta organul liberal-conservatorilor din România, ziarul „Naționalul” când caută să lămurească într-un articol dacă atare alianță a popoarelor balcanice e realizabilă și folositoare. „Pentru micile state din Balcani — se arată în articol — o confederație ar fi cel mai mare folos; ele s-ar emancipa de vătămătoarea înrîurire politică a marilor state europene și ar scăpa de exploatarea lor economică”; dar după aprecierea articolului, ea nu s-ar fi putut realiza în condițiile de atunci. „Aceasta nu înseamnă însă — încheie articolul — că ideea nu s-ar putea realiza cîndva; de aceea propaganda în favoarea ei nu se poate considera ca inutilă”⁵⁹.

Studentimea română, care accentuase încă la întrunirea de la Turnu Severin necesitatea unirii micilor state balcanice contra pericolelor ce le amenință din partea marilor puteri, nu abandonează această idee. Constituiți în *Asociația generală a studenților din România* cu scopul de a dezvolta și a întreține spiritul de colegialitate și solidaritate între studenți; de a discuta chestiuni privitoare la învățămînt, știință, istorie, literatură și economie națională, făceau acest lucru în cadrul unor congrese studențești anuale, ținute alternativ în diferite orașe la nord și sud de Milcov⁶⁰. La un asemenea congres, cel de-al doisprezecelea, ținut în septembrie 1891 la Giurgiu, studentimea română invitînd pe studenții sîrbi, greci și bulgari, aduce în discuție iarăși problema alianței balcanice⁶¹. Discuția asupra alianței balcanice la congresul de la Giurgiu n-a avut însă un fond politic, ea mărghinindu-se „la o platonice înfrățire, care n-are să supere nici pe un bărbat de stat al țărilor balcanice”⁶².

Înțelegerea popoarelor balcanice era o manieră de a se emancipa economic și politic de sub influența marilor puteri europene, de a-și apăra împreună libertatea și independența națională. Această înțelegere era și un mijloc de a rezolva în spirit amiabil problema partajului teritoriilor balcanice cu ocazia lichidării „chestiunii orientale”. Prea slabe pentru a afla o soluție la aceste probleme fiecare în particular, statele balcanice nu puteau s-o facă decît de comun acord. De aceea, ideea alianței lor manifestată printr-o diversitate de planuri, ca rezultat iminent al condițiilor politice, a fost actuală — progresistă în a doua jumătate a secolului al

⁵⁷ O încercare mai veche de creare a unei alianțe a popoarelor balcanice se pare că a făcut la anul 1879 prințul Grigore Sturza, după cum scrie Alexandru Beldiman în ziarul „Liberté Roumaine” (cf. *Tribuna*, nr. 206 din 17/29 septembrie 1891, p. 822).

⁵⁸ Cf. *Gazeta Transilvaniei*, nr. 170 din 1/13 august 1891, p. 1.

⁵⁹ *Ibidem*, nr. 203 din 13/25 septembrie 1891, p. 3.

⁶⁰ *Tribuna*, nr. 224 din 8/20 octombrie 1891, p. 895; C. N. Velichi, *Dezvoltarea Universității din București de la înființarea ei și pînă la primul război mondial (1864—1918)*, în *Studii*, 17 (1964), nr. 6, p. 1280—1281.

⁶¹ *Tribuna*, nr. 189 din 25 august/6 septembrie 1891, p. 753.

⁶² *Ibidem*, nr. 205 din 14/26 septembrie 1891, p. 817.

XIX-lea⁶³, cînd popoarele din Europa centrală și sud-estică luptau pentru formarea sau desăvîrșirea statelor naționale independente și apărarea acestei independențe.

MIHAIL DAN — NICOLAE CORDOȘ

ANEXĂ

[Antet:]

Sirbi, bulgari, albanezi, români, greci

Salvarea popoarelor balc[anice] de pieirea lor stă în Uniunea bal[canică].

Domnule,

Vă este desigur cunoscut faptul că Peninsula Balcanică din punct de vedere etnografic este cu totul asemănătoare cu Austro-Ungaria. căci mulțimea popoarelor mici trăiesc atît în prima cît și în ultima. Vă este desigur cunoscut și faptul că certurile dintre aceste mici popoare poate într-o bună zi să le aducă tuturor acestora pieirea definitivă. Dar de atare boală periculoasă, care neconținut înăbușe aceste popoare, ele nu se vor putea salva altfel decît prin propagarea și înfăptuirea în cea mai mare măsură în rindurile lor a: *egalității politice, naționale și religioase*.

În acest scop noi am întemeiat o societate pentru uniunea popoarelor balcanice, ale cărei statute Vi le trimitem, în speranța că dumneavoastră, prin influența dumneavoastră politică, veți face ca să se înființeze societatea pentru egalitatea politică, națională și religioasă nu numai în Austro-Ungaria, dar, ceea ce este mai important, ca în însăși Pesta să se înființeze o asociație cu acest țel, în care să intre ca membri, patrioți dintre: români, maghiari, sirbi, croați și slovaci. O astfel de asociație centrală în Pesta ar putea edita un organ în toate limbile popoarelor care trăiesc în Ungaria; aceasta fără îndoială ar influența și grăbi înființarea unei alte principale asociații pentru cea de a doua jumătate a imperiului.

Atare idee umanitară trebuie să se încetățenească cît mai curînd la toate popoarele mici, dacă într-adevăr acestea sînt preocupate de existența lor. Ele trebuie cît mai curînd să pornească la rezolvarea justă a problemelor lor, dacă nu vor să fie lovite de o mare nenorocire.

Pentru toate acestea este necesar ca în prealabil, să se înființeze organizația — asociația — fără de care niciodată nu se va ajunge la țintă.

În acest scop noi ne-am adresa direct patrioților diferitelor popoare care trăiesc în Ungaria, dar numele lor nu ne sînt cunoscute și de aceea sperăm că dumneavoastră veți prelua asupra dumneavoastră acest pas al nostru.

⁶³ D. Djordjević, *La Société...*, p. 153; vezi și intervenția prof. univ. Mihail Dan pe marginea raportului prezentat de Ferenc Pecze, *Reacțiunea în Ungaria la aspirațiile trialiste în anii 1870*, la Congresul internațional de la Bratislava (cf. V. Maciu, *Compromisul austro-ungar din 1867 în discuția Congresului internațional de la Bratislava (28 august — 1 septembrie 1967)*, în *Studii*, 20 (1967), nr. 6, p. 1207).

Vă rugăm ca această scrisoare a noastră să o considerați drept o chestiune de natură particulară și să nu o predați în nici un caz publicității pînă ce și la dumneavoastră nu va lua ființă asociația.

În speranța că propunerea noastră va găsi un ecou profund în inima dumneavoastră patriotică, așteptăm răspunsul la această scrisoare a noastră.

12 iulie 1891.

[L.S.]*

Svilajnac

Președintele
societății Uniunii popoarelor
balcanice
Atanasije Vučković.

Secretar
[Semnătură în-
descifrabilă]

Membri:
Dragoljub C. Ilić
[Semnătură indescifrabilă]
Alexa Milčić
Milutin Stojčević
Pera Pavlović

Trimitem încă un exemplar din *Proiectul de statut al societății pentru apropierea și cunoașterea reciprocă a popoarelor balcanice*. Atan. Vučković.

UNE TENTATIVE DE COLLABORATION POLITIQUE ROUMANO-SERBE EN 1891

(Résumé)

Au XIX-ème siècle la plupart des peuples du sud-est de l'Europe ont gagné leur indépendance nationale. Pour défendre cette indépendance de l'immixtion des grandes puissances, ces peuples, surtout les Serbes et les Grecs, ont fait des divers projets de collaboration et d'alliance. Un tel plan visant l'alliance des peuples balkaniques a été élaboré par le député radical serbe Dimitrije Katić, qui, pour réaliser une pareille société, a convoqué en 19/31 mai 1891 un grand meeting à Jagodina.

À cause de l'opposition du premier ministre Nikola Pašić, le meeting de Jagodina ne s'est pas tenu; toutefois Katić a fondé la société *L'Alliance des peuples des Balkans*, embrassant des Serbes, des Grecs, des Roumains, des Bulgares et des Albanais, afin de liquider les conflits entre les états balkaniques, ainsi que de créer l'alliance de ces peuples. Le projet de Katić a été repris à Svilajnac en été 1891 par Atanasije Vučković, le directeur du lycée de l'endroit. Les statuts de la nouvelle société, intitulée cette fois *L'union des peuples balkaniques*, se proposaient „la sauvegarde de l'indépendance politique de chaque peuple de Balkans par des forces unies“.

Mais à l'encontre de l'action de Katić, qui se dirigea seulement vers les Balkans, le groupement de Svilajnac amplifie le cadre de l'action, cherchant d'entraîner dans l'alliance même les peuples de la monarchie austro-hongroise. Dans ce but, en 12 juillet 1891 est envoyée de Svilajnac une adresse en serbe à l'homme politique de Banat, Vincențiu Babeș, le président du Parti National Roumain de Transylvanie, en lui demandant de militer afin de constituer aussi en Autriche-Hongrie une société similaire, à Peste et puis à Vienne.

Bien que la presse roumaine de Transylvanie ait manifesté la sympathie vis-à-vis de l'idée d'alliance balkanique, l'essai de collaboration des Serbes du royaume serbe avec les roumains transylvains en 1891 n'a pas réussi pour le moment. Mais il reste incontestable que par cette tentative, l'action de Katić a continué même en dehors de la Péninsule Balkanique, vers l'Europe centrale, par l'inclusion des roumains transylvains et des patriotes hongrois qui luttèrent pour que tous les peuples d'Hongrie reçoivent des droits égaux.

La collaboration roumano-serbe se réalisera dans les années suivantes, culminant en 1895 avec le Congrès des nationalités d'Autriche-Hongrie, le congrès roumain-serbe-slovaque de 10 août 1895.

* [L.S.]: Sirbi, români, greci, bulgari și albanezi

Societatea pentru Uniunea popoarelor balcanice din Svilajnac.